

3. Дмитрієнко Ю.М. Девіантна правосвідомість: концептно-корелятивна динаміка //Правова держава. Щорічник наукових праць. Вип.14. - Київ: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2003. - С.95-101

4. Дмитрієнко Ю.М. Актуальні проблеми та перспективи посттоталітарної української правосвідомості // Державо і право. Збірник наукових праць. Вип.21. - Київ: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2003. - С.24-32

5. Дмитрієнко Ю.М. Маргінальна правова норма як акт девіантної правосвідомості // Державо і право. Збірник наукових праць.Вип.18 Київ Інститут держави і права ім. В.М.Корецького,2002.-С. 12-17

Л.С. ВОРОБИЙОВА

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні важко знайти більш дискусійну тему, як глобалізація, їй присвячені десятки конференцій і симпозіумів, сотні книг, тисячі статей. Про неї говорять і сперечаються вчені, політики, релігійні діячі, люди мистецтва, журналісти.

Предметом дослідження в багатьох галузях суспільствознавства є буквально все - що таке глобалізація, коли вона почалась, як вона співвідноситься з другими процесами суспільного життя, які її наслідки. Найбільш відомі в цьому аспекті як Панарін О.С. [1], Удовік С.Л. [2], Бек У. [3], Колодко Г. [4] тощо. Але поза увагою дослідників залишаються питання щодо аналізу формування глобалізаційних цінностей, проблеми самозбереження національної самобутності та визначення загальнолюдського у світоглядних уявленнях українського народу.

Метою нашого наукового пошуку є визначення деяких особливостей формування глобалізаційних цінностей, зокрема релігійних, у світоглядних уявленнях українського народу. Адже пізнання добротворчої моралі і є засобом самопізнання, бо тільки так може виховувати себе морально здорова нація. Етнокультурне буття народів України стає предметом наукових досліджень ще й тому, що українське суспільство зіткнулося з проблемою поєднання процесу державотворення й етнокультурного поступу народів, щоб залучити етнонаціональний чинник до процесу державного будівництва, перетворюючи його з фактора слабкості держави на фактор її сили й могутності, та на рівні демократичних прагнень держави сприяти розвитку етнокультурного життя всіх народів нашої держави.

Характерною ознакою України є постійне збагачення етнічної палітри. Одночасно з формуванням етнічного складу відбувалися інтеграційні міжетнічні процеси, основним наслідком яких було зближення цих народів на основі глобалізаційних загальнолюдських цінностей.

Світовідчуття народів України органічно увійшло до ментальності їхніх нащадків. Національні образи світу (часто підсвідомі), стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій чи осіб завжди є відображенням етнічної ментальності. Онтологія суспільства як складної гетерогенної системи має включати вивчення відчужених взаємин між людьми, представлених соціальними інститутами (економікою, правом, політикою, наукою тощо), і відносин, заснованих на особистому досвіді, інтегрованість до механізмів традиції, оцінювання за принципом «свій - чужий». Останні є сферою життя, у якому індивідуально-тілесне існування людини знаходить своє завершення в культурі як способі буття етнонаціональних спільнот. Етнічні зв'язки с засадничим типом суспільних відносин, адже найбільш глибоким типом ідентифікації людини є її культурна визначеність. Культурологічний аналіз етнонаціональних процесів-це раціональність якісного бачення дійсності, аксіологічне ставлення до діяльнісного перебування людини у світі на підставі універсальних вимірів людського життя на противагу тій інтелектуальній парадигмі, що утверджує кількісні, обчислювальні, калькульовані характеристики людського ставлення до навколишнього світу. Етнічність у цьому плані виступає не як якийсь окремий етап розвитку культурних спільнот або певний історичний їх різновид, а як якісна своєрідність культури, що більшою або меншою мірою властива всім історичним спільнотам людей.

Різні регіональні етнічні об'єднання мають спільні істотні ментальні ознаки, котрі лише своєрідно модифікуються через форми свого вияву. Тому цінності культури є діалектичною єдністю національного та загальнолюдського, що неможлива без цінностей конкретної національної культури й загальнонаціональних цінностей, випрацюваних людством. Ціннісний зміст етносоціальної культури може виступати рушійною силою суспільного прогресу лише тоді, коли творчий потенціал такої культури ґрунтується на загальній системі цінностей, випрацюваних людством упродовж своєї історії. Можливим і вже діючим шляхом відродження етносу є звернення до своєї культурної спадщини та її актуалізації на сучасному рівні. Адже чим багатшою буде культура окремого етносу, тим більше він зможе розвивати її, збагативши світову культуру всього людства, водночас більш повно актуалізуючи для себе світовий соціокультурний досвід.

Відомо, що народи з давніх часів спілкувалися між собою, намагалися зрозуміти один одного. Тривалі етнокультурні зв'язки спричинили численні взаємні запозичення, що сприяло виникненню спільних рис культури поліетнічної держави.

Поширення інтеграції за одночасного різкого збільшення різноманіття українського суспільства не може затьмарити й національної самосвідомості, що зовсім не заперечує загальнолюдського: чим глибше людина усвідомлює свою національну самобутність, тим більше вона усвідомлює і свій взаємозв'язок з іншими народами, особливо з тими, які мешкають поряд.

Однак не слід розуміти загальнолюдське лише як просте узагальнення, якому суперечить національне. Національний тоталітаризм полягає в домінуванні природно-біологічних компонентів етнічного над соціальним, здорова ж нація об'єднує людей як певну соціокультурну спільноту, історичну спільність. Загальнолюдське не заперечує національного, перше дає про себе знати, знаходить себе у формі національного. Загальнолюдське поза національним є абстракція, але й національне без пошуку шляхів входження до загальносвітового культурного процесу - лише екзотика, сума обрядів, звичаїв, що мають локальне значення. Глобалізація не передбачає зникнення унікальності.

Тому саме релігія як «серце культури» може культивувати ідею духовного екуменізму. Це форма глобалізації, що проголошує зв'язки любові, братства та співпраці, що повинні єднати всіх людей будь-якої раси й мови в усіх культурах.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства перед прогресивними політичними силами країни постає завдання консолідації нації з метою здійснення політичних, економічних і соціальних реформ. Цей процес неможливий без відродження та формування духовності нації, національної свідомості й самосвідомості. Йдеться про завдання стимулювати національне відродження, оновлення в усіх його аспектах, консолідацію української нації, становлення народу України як соціуму, включення держави до загальноцивілізаційного процесу. Розв'язання цих питань дасть змогу подолати відчуження людей як представників різних етносів, уникнути міжетнічних сутичок і конфліктів, оскільки національної злагоди можна досягти лише завдяки міцним і конкретним гарантіям національної рівноваги на основі реалізації права громадян на певний культурно-історичний потенціал нації, використання досвіду її добросусідства з іншими народами.

Хибною є думка про історію народу як просте продовження історії тих етносів і культур, які живуть на нашій території, оскільки не лише у дрібницях, але й у глибоких світоглядних структурах, що визначають напрямки етноантропологічного й етнокультурного розвитку, ми сьогодні знаходимо сліди найархаїчніших уявлень.

Нині, коли людська свідомість все більше стає глобальною, зростає потреба у взаєморозумінні й діалозі. Діалог на глобальній основі не просто є можливістю, але й необхідністю. Нині зростає потреба в міжрелігійному, міжідеологічному та міжкультурному діалозі, що поєднується з фактом взаємозалежності людства, адже будь-яка частина людської раси може спричинитись до соціальної, економічної, ядерної, екологічної або іншої катастрофи на планеті.

Безперечно, з'являється постійна необхідність зосередити увагу в ході цих діалогів не лише на тому, як люди сприймають світ і розуміють його значення, але й на тому, як їм діяти

один щодо одного, ставитися до інших людей, до природи в контексті джерел реальності, що поширюються, оточують і наростають.

Кожен народ віками випрацьовував своє бачення та розуміння світу, релігійно-світоглядне коріння якого сягає сивої давнини, коли людина була гармонійно пов'язана з природою. Найвиразнішим світоглядним принципом духовної культури українців було обожнення природи. Космогонічні уявлення про походження Землі, Всесвіту, персоніфікація явищ природи, розуміння людиною своєї сутності в кожного народу були свої, але разом з тим мали досить багато спільного, що давало можливість розуміти один одного, зближуватися, жити в мирі та злагоді.

Перевага селянського населення серед народів, які проживали на українських землях, вплинула на формування світогляду, що насичений і натхнений «духом землі», містично пов'язаний з землею. Саме тому світоглядні уявлення цих народів звернені переважно до соціально-естетичних цінностей.

Прислухання до процесів природи для хліборобського люду - це віра в «плодючість землі», її лагідність і щедрість. «Добрій землі» надається подвійне значення: вона постає як феномен хліборобської життєдіяльності та в морально-містичному тлумаченні - як «обдаровуюча любов», бо з землею начебто збігаються інші явища природи: сонце, дощ, вітер. Таким станам відчуття відповідають такі людські реакції, як почуття довірливості, релігійної вдячності.

У вивченні світогляду всіх без винятку народів України важливе значення має проблема співвідношення язичницької народної культури з тими релігіями, що утверджувались у свідомості народів з часом. Зокрема це стосується християнства й ісламу.

Найявні джерела дозволяють стверджувати, що світогляд того чи іншого народу був багатограним, він поєднував у собі як цінності офіційних релігій, так і язичницькі уявлення, містико-магічні символи й ритуали. А релігія, як відомо, відігравала за тих часів визначальну роль у формуванні певного духовно-світоглядного й поведінкового стереотипу.

Розглядаючи різні можливості доісторичних та історичних світоглядних відносин українців з іншими народами, потрібно звернути увагу на один із культурних аспектів світового значення (щоб можна було евентуально зрозуміти гру та взаємовпливи культурних чинників, що спричинили генезу староукраїнських свят і культових пісень), впливу якого не могла уникнути й Україна, хоч вона й виступила проти нього із самовпевненістю й усвідомленням власного культурного доробку, дуже добре орієнтуючись серед старовинних, а відтак і християнських культурно-релігійних проблем.

Це був цілий комплекс культур старого Сходу й Півдня Європи, що всі разом з'єдналися в Римській імперії, взаємно асимілювалися культурно та поширили свою збірну релігійну ідеологію по всій імперії. Цей могутній культурний чинник мав великий вплив на розвиток християнської ідеології, бо хоч і не порушував її догматики, але залишив свій відбиток у християнській церковній символіці, церковних обрядах і релігійній фразеології, а також у церковному календарі.

Провідні думки давнього язичницького календаря, символіка святочних обрядів і старовинна релігійна фразеологія приймалися в неофітних народів поряд з християнською вірою, зближувалися з дохристиянською ідеологією окремих народів і створювали в кожного з них окремий релігійний світогляд. Адже кожний народ залишався вірним старій релігії. З часом народні та християнські свята асимілювалися, постійно взаємодоповнювалися, оскільки їхні провідні ідеї гармоніювали зі світоглядними уявленнями наших предків.

Офіційною релігією українців, як і багатьох інших народів, які проживають на території України, було християнство. Водночас можна з упевненістю говорити про існування протягом століть у свідомості народів поєднання язичницьких і християнських світоглядних елементів. Християнство уживалося з різними повір'ями, що своїм корінням сягали дохристиянських релігійних уявлень, пристосовувалося, перепліталось в кожного народу з прадавніми уявленнями, що увійшли до плоті та крові всіх традиційних звичаїв.

Незважаючи на те, що християнський світогляд об'єднав багато народів, обрядність і звичаї кожного з них своєрідні, оригінальні, тому що сягають корінням тих дохристиянських часів, коли кожен народ мав свою специфічну духовність.

І саме виявлення загального та специфічного в розвитку духовної культури народів України допоможе нам зрозуміти діалог цих культур. Адже кожен народ - це своєрідний, створений тільки йому притаманними фарбами образ. І лише зберігаючи національну неповторність, можна зробити гідний внесок до загальної скарбниці народів.

Релігія як елемент духовної культури народу, як частина його духовного життя зробила значний внесок до розвитку духовних цінностей людини, сформувавши свою систему принципів, ідеалів, норм, правил, більшість яких стали загальнонародськими. Релігія для віруючих - не просто світогляд, а конкретна програма життя, певний тип щоденної діяльності, стосунків з одновірцями, ставлення до суспільного середовища.

Об'єктивно оцінюючи релігію, потрібно визначити, що протягом історії людства вона виконувала роль історичного зв'язківця, передаючи за допомогою звичаїв, моральних настанов життєвий досвід людей, рівень духовної культури, виступаючи синтезом культурних традицій.

Релігійність в Україні завжди була тісно пов'язаною з народністю, національною свідомістю, оскільки культура кожного народу віками відчувала релігійний вплив. Так, український учений і філософ Володимир Шаян у своїй фундаментальній праці «Віра предків наших» відзначав, що «релігія окремого народу є свідченням про нього самого; пізнати його віру - це пізнати його характер» [5, с. 62].

Саме під впливом релігії як певного світогляду кожен народ створював свої власні звичаї й обряди, спосіб життя, що надавало йому оригінальності й відрізняло від інших народів. Саме звичаї й обряди були своєрідною «філософією» життя народу, основним змістом його колективної творчості. Так, звичаї народів, які проживають в Україні, мають багато спільного й одночасно суттєво відрізняються.

Культура більшості народів нашої держави сягає своїм корінням християнства, що впродовж віків зверталось до людини, виражало загальнонародські ідеали, критерії, норми, а тому його можна назвати плідною культурною традицією.

Однак християнські традиції українців, росіян, білорусів, болгар, поляків, чехів тісно переплелися з більш давніми звичаями язичницького походження. Причому основою синкретичної релігії, що виникла стихійно, були швидше дохристиянські вірування й обряди.

Єдність язичництва та християнства була у свідомості людей не лише зовнішньою, як паралельне існування обох начал, а й внутрішньою, як їх переплетіння та взаємопроникнення, що значною мірою сприяло спорідненості цих релігій.

Для синкретизації обох релігій у побуті великого значення набули свята й обряди. Нові християнські свята не лише набули зовнішньої схожості за формою й запозичили назви деяких язичницьких свят, але багато в чому ввібрали в себе їх зміст. Релігійні свята й обряди християнських народів поєднали в собі раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високоестетичні традиції та пережиткові звичаї.

Отже, аналіз особливостей формування світоглядних уявлень народів, які проживають в Україні, переконливо демонструє формотвірну роль слов'янських компонентів для більшості етнічних груп. Це протягом останніх двох століть позитивно вплинуло на адаптацію духовної культури народів до українського середовища, що тепер є сприятливим чинником для інтеграції цих етнічних груп до українського середовища. А перспективи діалогу іноетнічних культур полягають, на наш погляд, у скороченні політичних, релігійних, світоглядних дистанцій між діючими співтовариствами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Панарин А.С. Искушение глобализмом. - М.: Русский национальный фонд, 2000. - 328 с.
2. Удових С.Л. Глобализация: семиотические подходы. - М.: Рефлекс-бук; К.: Ваклер,

2002. - 480 с.

3. Бек У. Что такое глобализация? - М., 2001 .
4. Колодко Грегж. Глобализация й перспективи развития постсоциалистических стран: Пер. с польск. - Минск: ЕГУ, 2002. - 200 с.
5. Шаян В. Віра Предків наших. - Гамільтон, 1987.
6. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах. - Львів, 1937.
7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. - К., 1992.
8. Релігія в духовному житті українського народу. — К., 1994.
9. Українська душа. -К., 1992.
10. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К., 1991.
11. Християнство в контексті історії і культури українського народу. - К., 1997.
12. Християнство і духовність. - К., 1998.

Е.В.БОЛОТИНА

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЛИЧНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОМ СОЦИУМЕ

Одной из центральных проблем философского познания была, и остается по сей день, проблема человека во всех ракурсах ее проявленности в бытии: социокультурном, экзистенциальном, духовном и т.д. Актуальность темы данного исследования определяется задачами современного этапа развития отечественной философской мысли по изучению проблемы человека в социокультурном пространстве бытия. Данное пространство может быть охарактеризовано как социально неустойчивое, аксиологически разорванное, что значительно затрудняет адаптацию в ней человека. Современное цивилизационное развитие привело к появлению различных форм аморализма, суицида и преступлений. Эта, по крайней мере, социальная тенденция одной из своих граней может означать неумение адаптироваться в кризисных социальных явлениях или бороться с ними, а также конструктивно решать внутри- и межличностные конфликты. В данном исследовании делается попытка дальнейшей разработки концепции исторического процесса, философской теории личности, выявления факторов, детерминирующих формирование методологии создания комплексной модели общественного развития, основанной на социальном оптимизме и гуманизме.

Культурная матрица техногенной цивилизации «начинает свое собственное развитие в XVII веке» и, проходя три основные стадии (доиндустриальную, индустриальную и постиндустриальную), формирует принципиально новый тип развития социума. Он характеризуется глубоким, постоянным и ускоряющимся изменением, как своих собственных оснований, так и природной среды, всего предметного мира, в котором живет человек, в том числе всех социальных связей, всех способов общения, форм коммуникации, типов личности и образа жизни на основе интенсивного внедрения результатов научно-технического прогресса. «Техногенная цивилизация оказалась весьма динамичной, подвижной и очень агрессивной: она подавляет, подчиняет себе, переворачивает. Буквально поглощает традиционные общества и их культуры – это мы видим повсеместно. И сегодня этот процесс идет по всему миру...Само развитие техногенной цивилизации подошло к критическим рубежам, которые обозначили границы этого типа цивилизационного роста» - отмечает В.С. Степин [1].

Сегодня ценности складываются на основе рыночных отношений и выступают такими выгодными предпочтениями, которые обеспечивают успех в процессе социальной коммуникации. Как парадокс мы осознаем то обстоятельство, что ценности, вместо того чтобы ориентировать коммуникацию, сами опираются на нее. Пытаясь разрешить его, герменевтика предприняла попытку истолкования ценностей на основе самоявляющегося бытия. Но такой путь ведет лишь к новым парадоксам, и выход состоит в признании конфликта ценностей, который разрешается каждым отдельным человеком в зависимости от ситуации, то есть контингентно, а не универсально. Каждый конкретный человек проживает свою собственную жизнь, наполненную смысложизненной идеей, целью или, точнее,